

A UNIOS

Nº 22

ABRIL 2017

ASOCIACION CULTURAL

Pineiróns

DO NOVO JORGE AO RICARDO CHIQUITÍN E O CHASULA

UN EXEMPLO DE RECUPERACIÓN DE PATRIMONIO MARÍTIMO

Por: Antón Mascato

Na memoria imborrable de Luís Rei

Pero que é o patrimonio marítimo?

En palabras de Dionisio Pereira, nun traballo publicado na *Revista Adra*, do Museo do Pobo Galego, co título “Patrimonio marítimo galego: un diagnóstico actual”, Patrimonio marítimo é

“a totalidade das manifestacións vencelladas á actividade marítima desenvolvida ao longo do tempo polas comunidades emprazadas no litoral, manifestacións que están encadradas na paisaxe costeira e no propio medio mariño; éste, á súa vez, forma parte do patrimonio natural”.

Xa que logo son precisas varias circunstancias para que algo poda ser considerado como parte do Patrimonio marítimo:

1. Ser propio dunha comunidade que ten no mar unha actividade relevante.
2. Ter vencellos con ese mar co que se interactúa desenvolvendo uns coñecementos, unhas relacións e unha maneira de ser e de entender o mundo que é propia, singular, diferenciada.

Cerqueiro nos anos de 1950

Dese xeito estamos falando tanto de trebellos de pesca, como de embarcacións, de construcións, vivendas, loxes, embarcadoiros, portos ou faros; pero

tamén de bens inmateriais como cantigas, léxico, refráns, microtoponimia ou talasonimia. E de todo o saber acumulado que se establece entre as persoas e se transmite entre xeracións. Estamos falando de cultura, de coñecemento, de saberes producidos pola colectividade, e transmitidos polas diversas xeracións que se suceden ao longo do tempo. O patrimonio marítimo é, xa que logo, unha cultura, unha creación comunitaria de carácter sociocultural, o pouso da tradición, a nosa memoria colectiva.

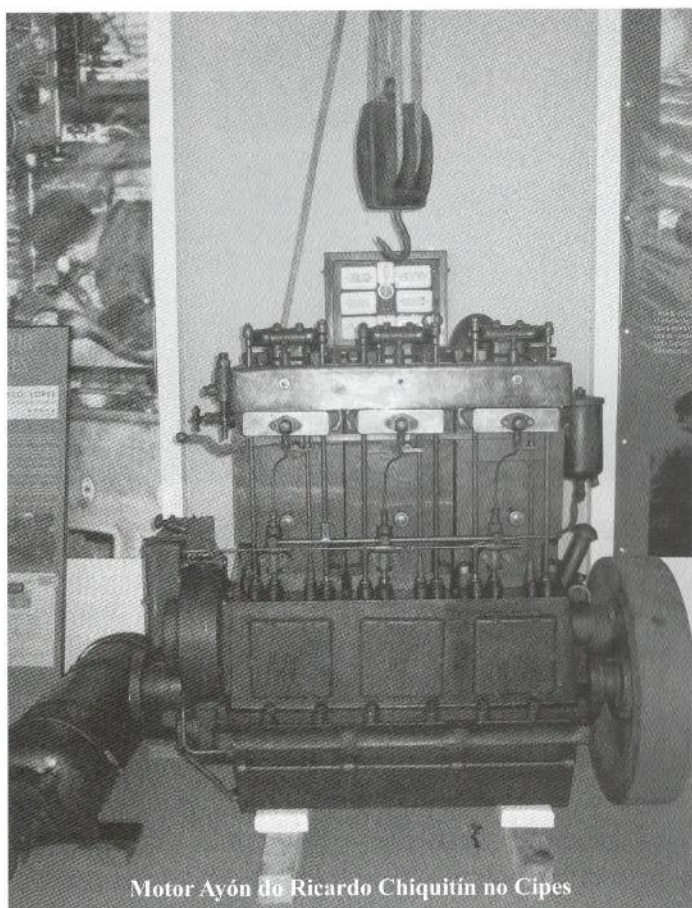
O Ricardo Chiquitín, en 2004

Para expresalo graficamente abondaría con dicir que calquera mariñeiro do Grove que hoxe teña máis de setenta anos, se volvese escoitar o ruído dun vello motor dun barco da súa mocidade, sabería distinguir se montaba un motor *Ayón* de Noia; un *Pazó*, de Pontevedra ou un *Lores*, do Grove, neste caso deseñado e construído por Cristóbal Rubirosa Lois, e de cantos cabalos era. Non só iso, sabería tamén cal era o barco que montaba aquel motor, se *O Meco* ou *ou Ricardito*, por citar dous dos máis significativos. Motores que hai máis de cincuenta anos que deixaron de facerse. Son moitos os mariñeiros vellos que rememoran ese son gravado nos miolos cando miran para a Arousa dende Lordelo. Son ducias os xubilados que aínda soñan co ruído daqueles motores galegos. Esa memoria individual, compartida, partillada cos outros

mariñeiros, transfórmase, dese xeito, en memoria social. É coñecemento adquirido e desenvolvido.

O Ayón do Novo Jorge

No Centro de Interpretación da Pesca e da Salga, CIPES, de Moreiras, poden verse algúns deses motores, Pazó, Lores ou Ayón. Precisamente a un destes motores, construído en Noia polo mecánico torneiro José Rodríguez Fernández, no ano 1957 imos referirnos. Este **Ayón** de 60 H.P. efectivos, diésel de tres cilindros, simple efecto, D 170 C 230 r.p.m 600, pertenceu ao **cerqueiro Novo Jorge**, construído en 1958 no estaleiro de Xosé Freire, **O Charango**, no Freixo, Outes. As características iniciais do barco eran: 13.50 m. de eslora; 3.45 m. de manga; 1.35 m. de puntal; 5.15 m. de contorno e 14.99 toneladas. O seu casco foi construído en piñeiro e carballo do país, con cravaturas de ferro galvanizado.

Motor Ayón do Ricardo Chiquitín no Cipes

Os seus primeiros propietarios foron os irmáns **Manuel, Xosé e Luís Chouciño Garrido**, mariñeiros de **Malpica** que faenaron polo Cantábrico e o Atlántico durante máis de quince anos ata que llo venden, en 1974, aos seus veciños **Xosé Antón Blanco Villar** e

Roberto Morales Pombo, tamén dedicados á pesca nos mesmos mares. Foi inscrito ao folio 2.640 da 3ª lista da Coruña, faenando ao cerco nas Rías Altas ata que en 1985 é adquirido por **Ricardo Figueiro Casas**, da grovense estirpe mariñeira dos **Chiquitín**, fillo e neto de nobres patróns de pesca.

Rebautizado no Grove, o Novo Jorge, como **Ricardo Chiquitín**, é inscrito na lista 4ª da **Axudantía da Mariña no Grove**, ao folio 1.491; sendo adicado inicialmente á pesca, e posteriormente, en 1991, sometido á labores de restauración e adaptación para asistencia nas bateas xa que o seu novo propietario destinaba boa parte dos seus recursos ao cultivo do mexillón, incorporando guindastre na popa e librando a cuberta para o labor propio dun barco bateeiro.

O **Ricardo Chiquitín** era unha das poucas embarcacións galegas das chamadas cerqueiros que continuaban en activo. Unha histórica fasquía de barco do cerco das Rías Altas que se coñecen co sobrenome de **tarrafas**, características pola popa de *rabo de galo* e que ilustraron a transición que vai dos barcos de pesca do cerco navegando a vela á utilización xeralizada de embarcacións de pesca propulsadas con motores diésel a partir da década de 1930. Unha tipoloxía semellante, na popa, pode verse na mariña seca de Moreiras, un fermoso barco, o **Platuxa**, inutilizado para manterse a flote por unha decisión política pouco afortunada, e rebautizado como **Moreiras** -un desacerto máis- exemplo de política cultural kitch que dende hai anos se mantén nese espazo convertido nun almacén de vellarías, no canto de ser un centro vivo de interpretación, estudo e divulgación da cultura marítima máis achegada a nós.

O Platuxa faenando na Illa de Ons. Hoxe no Cipes, rebautizado, con pouco acerto, como Moreiras

Unha vez comprobado o satisfactorio estado de conservación, que mantiña o barco nos primeiros anos da década do dous mil, por parte da empresa **Iniciativas Tradicionais Marítimas**, foille presentado o proxecto de recuperación dese barco ao seu propietario, **Ricardo Figueiro Casas**, que acepta vendelo a finais de 2003 por unha simbólica cantidade, sabedor e cómplice do novo destino que lle sería dado. A empresa **Intramur**, de **Isidro Mariño**, ía proceder a unha profunda reparación do barco para destinalo a labores pedagóxicos relacionados coa cultura marítima, didáctica e medioambiental.

O Chasula no porto do Grove

En 2004 entra no estaleiro grovense dos **Fillos de J. Garrido**, onde **Pepe, Carlos e Fabián Garrido Fernández** lle devolven boa parte da súa fasquía orixinal e se procede a adaptalo aos usos de escola obradoiro que precisaban os seus novos propietarios, respectando os criterios legais e os ditaminados polo regulamento do Patrimonio Marítimo Europeo.

Rebautizado como **Chasula**, sae do estaleiro de Lordelo un ano despois, pasando a ter unha eslora de 14.20 m; manga de 3.55 m; e Puntal de 1.35 m. O seu motor **Ayón** foi substituído por un Mercedes Benz, tipo OM 336 de 77 C.V. Este **Ayón**, que traballara case 50 anos sen deixar *vendida* a ningunha tripulación malia estar completamente asolagado no mar varias veces, foi desmontado sendo obxecto dunha profunda reparación, finalmente foi salvado da chatarra e destinado a este espazo expositivo do CIPES, no que segue mantendo aínda a orde de

marcha. Nesta acción de compromiso patrimonial hai responsables, colaboradores directos, entre os que compre mencionar a **Pablo Carrera**, daquela director do Museo do Mar de Vigo, onde estivo depositado un tempo o motor ata a súa restauración; os seus antigos e novos propietarios **Ricardo Figueiro** e **Isidro Mariño**; os **Irmáns Garrido** sempre atentos á salvagarda do noso patrimonio marítimo; e a Concellería de Cultura do Concello do Grove que o trasladou ao Centro de Interpretación da Pesca e a Salga de Moreiras, no ano 2009, onde agora pode verse.

O **Novo Jorge**, logo **Ricardo Chiquitín** e agora **Chasula** continúa navegando pola Ría de Arousa, ora no porto de San Tomé de Cambados, ora no porto do Corgo no Grove, co Folio 6ª VIL-4-1-05, sendo ambas recuperacións, un exemplo ilustrativo de que os vellos barcos, e os seus motores, admiten novas funcións cando rematan o ciclo vital para o que foron construídos. Niso consiste a recuperación do patrimonio.

O **Chasula** mesmo tivo a oportunidade de ceder a súa fasquía para un documental de **Concha Campoi** arredor da peripecia do **Novo Endem**, un barco con base no porto do Grove que en 1937 protagonizou unha fuxida de dezaioito mariñeiros da represión franquista. O **Novo Endem**, outro cerqueiro, fora construído en 1932, nun estaleiro de Palmeira, e aínda navegaba polo Caribe nos primeiros anos do século XXI.